

УДК 342:351(477)

*С. В. Хомініч
суддя**Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області***СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ОХОРОНИ ПРАВОСУДДЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ**

Обґрунтування вибору теми дослідження. Судова влада виступає в якості фундаментальної основи та багатогранного правового явища суспільного життя. Її унікальність та соціальне наповнення полягають у здійсненні безпосереднього впливу не тільки на окремих осіб, але й на суспільство, в цілому, що робить судову владу, націлену на вирішення соціальних конфліктів юридичним засобами, неповторним соціально-правовим феноменом.

Активізація наукової полеміки у напрямку з'ясування соціально-правової природи судової влади започатковується на рубежі ХХ-ХХІ ст.ст., коли в багатьох країнах світу розпочалися процеси реформування судової та правоохоронної системи. Тому подальші тенденції щодо переосмислення правової природи судової влади й вироблення нових підходів до забезпечення її охорони адміністративно-правовими засобами пов'язані із конкретною історичною обстановкою, специфікою встановленого в державі правового та політичного режиму, а також стану суспільної, професійної, групової й індивідуальної правосвідомості.

При цьому треба мати на увазі, що, по-перше, судова влада є гілкою державної влади; по-друге, вона в особі свого носія (суду), вступаючи в суспільні відносини з учасниками юридичного конфлікту, застосовує норми права, а також інші соціальні норми. Саме така дихотомія, тобто розуміння судової влади, з одного боку, в якості інституту державної влади, спрямованого на захист прав і основоположних свобод людини, а з іншого – сукупності адміністративно-правових норм, спрямованих на врегулювання правовідносин у сфері правосуддя, виступає основою виявлення її сутності та суттєво впливає на вироблення й забезпечення ефективного адміністративно-правового механізму її (судової влади) охорони.

Відтак, актуалізується питання щодо з'ясування соціальної потреби у забезпеченні охорони судової влади адміністративно-правовими засобами.

Стан дослідження. Охорона правосуддя вже протягом тривалого часу привертає увагу науковців різних галузей правової науки, таких як В.В. Баштанник, В.М. Бибіло, В.С. Бігун, В.Д. Бринцев, В.А. Глуховець, Р.Ф. Гринюк, А.П. Гуськова, А.А. Іванищук, Д.М. Лук'янець, П.М. Рабінович, А.О. Шамардін, М.В. Шкіль, І.Д. Шумляева та ін. Разом з цим, проблематика соціальної обумовленості забезпечення охорони

та безпеки правосуддя потребує здійснення подальшої наукової розвідки.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі чинного адміністративного законодавства та наукової літератури розкрити соціальну роль охорони правосуддя в адміністративному праві.

Виклад основних положень. Важливим завданням наукового дослідження виступає теоретичне осмислення основних дефініцій, які використовуються в процесі з'ясування соціальної ролі охорони правосуддя в адміністративному праві.

На теперішній час, в українському законодавстві поряд з поняттям «правосуддя» все частіше вживаються такі поняття як «судоустрій», «судова влада», «судова система», «судочинство», «судівництво», однак концептуального тлумачення їхнього зв'язку із судовою діяльністю, а також ознак та засобів безпечного функціонування останньої, у законодавстві та науковій юридичній літературі й дотепер не вироблено. Це призводить до їх неоднозначного розуміння. Дуже часто вони ототожнюються з поняттям судоустрою, проте, на нашу думку, потрібно здійснити розмежування при їх розумінні.

Здебільшого на доктринальному рівні, керуючись нормами Конституції України, науковці визначають судову діяльність через реалізацію судової влади як однієї з трьох гілок влади будь-якої сучасної демократичної держави. Наприклад, на думку В.Д. Бринцева, судова влада – це одна з головних, самостійних функцій державної влади, яка реалізується через діяльність створеної на основі Конституції системи судів та органів організаційного (кадрового й допоміжного) забезпечення, які покликані шляхом виконання функцій, покладених на них, забезпечити дотримання (захист) прав і законних інтересів людини й громадянина, юридичних осіб, суспільства та держави в цілому [1, с. 50].

Слід підкреслити, що в процесі дослідження проблемних питань функціонування судової влади більшість авторів притримуються тенденції щодо активного використання таких правових категорій, як «діяльність суду», «діяльність судових органів», «судова діяльність», з подальшим виділенням їх структури. Зокрема, А.А. Іванищук виокремлює триєдину систему засобів адміністративно-правового регулювання судової діяльності, до числа яких відноситься: а) надання учаснику суб'єктивних прав уповноваження чи дозволу

(наприклад, право судді на відставку у випадках, передбачених законодавством); б) зобов'язання, розпорядження (наприклад, припис суддям усіх рівнів подавати декларацію про доходи); заборону (покладання на суддів зобов'язання не порушувати антикорупційного законодавства).

Але в той же час, А.А. Іванищук виокремлює додаткову групу спеціальних заходів адміністративно-правового регулювання, пов'язану із застосуванням заходів адміністративного примусу [2, с. 115-116], які тлумачаться дослідником як психічний, моральний, фізичний та організаційний вплив спеціальних суб'єктів публічної адміністрації (передусім підрозділів судової охорони) на різноманітні суб'єкти управління, які здійснюються проти їх волі з метою забезпечення незалежності й недоторканності суддів, забезпечення функціонування судової гілки влади в цілому [2, с. 290].

З огляду на статтю 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», в правовій доктрині розповсюдженим є підхід, згідно з яким судова влада й судова діяльність ототожнюються з системою органів, що її опосередковують, тобто з судовою системою [3].

У той же час, стаття 160 коментованого Закону взагалі не визначає діяльність органів суду в якості об'єкту адміністративно-правової охорони. Зазначена законодавча норма, передовсім, є підставою для правової регламентації охорони та підтримання громадського порядку в органах та установах системи правосуддя. Тобто, система правосуддя виступає базовою правовою категорією під час визначення об'єкту адміністративно-правової охорони та підтримання громадського порядку в судах.

Відносно термінологічного значення поняття «правосуддя», слід відмітити наступне.

Філософсько-правове походження правосуддя являє найбільш широке його розуміння, коли його здійснення представлено за такими напрямками філософії права, як антропологія права (відповідно, антропологічно-правовий підхід, філософсько-антропологічний підхід), онтологія права (онтологічно-правовий підхід), аксіологія права (аксіологічний підхід), феноменологія права (феноменологічний підхід) тощо. За таким підходом виокремлюються певні аспекти, риси правосуддя, які й досліджуються [4, с. 53].

Філософія права Г. В. Ф. Гегеля, інші праці філософа містять концептуальний та методологічний матеріал для переосмислення, подальшого дослідження правосуддя як ідеї. Подібно до того, як предметом філософського правознавства Гегель вважав ідею права, поняття права та його здійснення, пропонується досліджувати й ідею правосуддя, поняття правосуддя і його здійснення [5, с. 164].

Бігун В.С. доходить висновку про існування декількох ідей правосуддя, а саме: а) ідея правосуддя як судового захисту; б) ідея правосуддя як справедливості; в) ідея правосуддя як форма здійснення судової влади; г) ідея правосуддя як вирішення справ, спорів; д) ідея правосуддя умиротворення; е) ідея правосуддя як судовий спосіб здійснення права [6].

Сам термін «право» (jus) походить від justitia, що означає правда, справедливість. Звичайно, розуміння справедливості ніколи не було однозначним, оскільки це поняття має етичний зміст, який залежить від менталітету суспільства, уявлень про моральність і право тощо [7, с. 25].

За різних історичних періодів і в різних державах правосуддя мало свої особливості, його характерні ознаки видозмінювалися, однак сутність правосуддя завжди розумілася як діяльність суду щодо справедливого вирішення юридичних конфліктів та спорів про право.

На конституційному рівні основні принципи правосуддя закріплені у восьмому розділі Основного Закону. Зокрема, Конституцією України визначено можливість здійснення правосуддя виключно судами, побудова судоустрою за принципами територіальності та спеціалізації, гарантування незалежності й недоторканності суддів, використання інституту присяжних у визначених законом порядку і т.д [8].

Виходячи з цього, адміністративно-правова охорона правосуддя являє собою комплекс заходів, спрямованих на підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, охорону приміщень суду, судових органів та установ, виконання уповноваженими правоохоронними органами та їх посадовими особами функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення у суді безпеки учасників судового процесу тощо.

Іншим, не менш важливим питанням, яке безпосередньо впливає на стан забезпечення безпеки судової влади, а відтак – реалізацію судових рішень, виступає проблема легітимації судових органів. У зв'язку з цим, слід зазначити, що з позиції реалізації права правосуддя й судова влада не є тотожними соціальними інститутами.

Аналогічної думки притримується й М.В. Шкіль, коли наголошує на різних властивостях правосуддя й судової влади при фактично однаковій правовій природі обох соціальних явищ. Правосуддя, на думку вищевказаного автора, представляє собою захист порушеного або оспорюваного права шляхом винесення відповідного судового рішення, а судова влада – це механізм судового нагляду за дотриманням конституційної законності та норм права іншими гілками влади, основними функціями якої є охорона прав та за-

хист чи відновлення прав [9, с. 19]. Із наведеного умовиводу стає очевидним твердження про те, що судова влада фактично створює умови для здійснення правосуддя.

Тотожної гіпотези притримується й А.А. Іванищук, який цілком обґрунтовано зазначає, що адміністративно-правове забезпечення діяльності судової влади полягає у створенні належних умов для здійснення правосуддя суддями та комфортних умов для звернення до суду фізичних і юридичних осіб відповідно до принципів незалежності судової гілки влади (вирішення всіх важливих питань органами суддівського самоврядування) та рівного доступу юристів до можливості стати суддею [2, с. 47]. Отже, діяльність суду щодо відправлення правосуддя спрямована на реалізацію юрисдикційної функції щодо вирішення та прийняття рішень по справах різної категорії.

Але в той же час, поряд з нормами права реалізуються ідеологічні, політичні, релігійні, етичні, естетичні норми. Інакше кажучи, твердить В.М. Бибило, «увесь комплекс соціальних норм, властивих окремому суспільству та засвоєних його індивідами» [10, с. 17]. Таким чином, соціальні норми й соціальні відносини корелюють між собою.

Слід зауважити, що юридико-семантичне значення адміністративно-правових засобів цілком справедливо ототожнюється багатьма вченими із методами державного управління. Наприклад, В.А. Глуховець під методами адміністративної діяльності органів внутрішніх справ розуміє засоби (способи) практичного виконання поліцейськими своїх обов'язків, що відповідають характеру й обсягу наданих їм повноважень. До числа основних методів адміністративної діяльності поліції вчений відносить переконання, примус, заходи адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення, заходи адміністративно-процесуального забезпечення та заходи адміністративної відповідальності [11, с. 82]. Аналогічної позиції притримується більшість учених-адміністративістів, які переконані у тому, що метод управління, як правило, визначається як спосіб або засіб досягнення поставленої мети [12, с. 73; 13, с. 14; 14, с. 264; 15, с. 31].

Висновки. Судова влада не може ототожнюватися виключно із владою державною, а її багатогранний характер дозволяє твердити, що вона асоціюється не тільки й, навіть, не стільки з системою органів державної влади, скільки із глибокими історичними процесами та об'єктивною соціальною дійсністю. Іншими словами, соціальне розуміння судової влади являє собою набагато ширший та різнобічніший діапазон у порівнянні із її державно-правовою інтерпретацією та представляє одну з найважливіших складових всієї системи соціальної влади.

Отже, соціальна обумовленість охорони судової влади виступає в ролі похідного елемента від самої її природи, яка має дуалістичний характер: з одного боку судова влада є різновидом влади державної, необхідність дотримання поваги до якої та забезпечення її захисту визначені на найвищому, конституційному рівні, а з іншого – унікальність судової влади та її соціальне призначення чинять безпосередній вплив не тільки на окремих громадян, але й на суспільство, в цілому, що перетворює її на соціальний інститут, націлений на вирішення соціальних конфліктів за допомогою юридичних механізмів, першорядне місце серед яких посідають адміністративно-правові засоби.

Література

1. Бринцев В.Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія / В.Д. Бринцев. – Х.: Право, 2010. – 464 с.
2. Іванищук А.А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2017. 466 с.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. Ст. 545.
4. Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення : монографія / В. С. Бігун. — К., 2011. — 303 с.
5. Бігун В.С. Поняття правосуддя до його здійснення (на прикладі філософії правосуддя Гегеля). Проблеми філософії права. – 2008-2009. – Том VI-VII. С. 164-171.
6. Бігун В. С. Ідея правосуддя як основа філософії правосуддя / В. С. Бігун // Тези наук. допов. на міжн. наук. конф. “Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави” (м. Львів, 2009) [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://bihun.info>.
7. Гуськова А.П., Шамардин А.А. Правоохоронительные органы (судоустройство): учебник. – М.: Юрист, 2005. – 384 с.
8. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
9. Шкіль М.В. Адміністративно-правова охорона правосуддя в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2012. 208 с.
10. Бибило, В. Н. Социально-правовые основы правосудия по уголовным делам: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / В. Н. Бибило. Минск, 1995. 32 с.
11. Адміністративна діяльність Національної поліції: Навч. посібник / Кол. авт. ; кер. авт. кол. к.ю.н., засл. юрист України В.А. Глуховець. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 248 с.
12. Адміністративне право : навч. посіб. / В.В. Баштанник, І.Д. Шумляева. – 2 – е вид., переробл. і доповн. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. – 200 с.
13. Лук'янець Д.М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2007. 43 с.
14. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація : моногр. / Р. Ф. Гринюк. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 388 с.
15. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. – [вид. 5-те, зі змінами]: навч. посіб. – К. : Атіка. – 2001. – 176 с.

Анотація

Хомініч С. В. Соціальна роль охорони правосуддя в адміністративному праві. – Стаття.

У статті розкрито соціальну роль охорони правосуддя в адміністративному праві. Встановлено, що судова влада ототожнюється не тільки з функціонуванням системи органів державної влади, діяльність яких спрямована на здійснення судочинства, але й глибинними історичними процесами та об'єктивною соціальною дійсністю. З'ясовано соціальне розуміння судової влади, яка являє собою набагато ширший та різнобічніший діапазон у порівнянні із її державно-правовою інтерпретацією та представляє одну з найважливіших складових всієї системи соціальної влади. Розкрито соціально-правову природу судової влади, яка має дуалістичний характер, оскільки з одного боку судова влада є різновидом влади державної, необхідність дотримання поваги до якої та забезпечення її захисту визначені на найвищому, конституційному рівні, а з іншого – як соціальний інститут, націлений на вирішення соціальних конфліктів за допомогою правових механізмів. Доведено, що судова влада виступає в якості фундаментальної основи і багатогранного правового явища суспільного життя. З'ясовано сутність правосуддя, яка проявляється в здійсненні судовою владою безпосереднього впливу не тільки на окремих осіб, а й на суспільство в цілому, що робить її неповторною соціально-правовим феноменом. Наголошено на необхідності вироблення нових підходів до забезпечення охорони судової влади адміністративно-правовими засобами, що визначається з конкретно історичною обстановкою, специфікою встановленого в державі правового і політичного режиму, а також станом громадського, професійного, групового та індивідуального правосвідомості. Встановлено, що судова влада виступає в якості фундаментальної основи та багатогранного правового явища суспільного життя. Її унікальність та соціальне наповнення полягають у здійсненні безпосереднього впливу не тільки на окремих осіб, але й на суспільство, в цілому, що робить судову владу, націлену на вирішення соціальних конфліктів юридичним засобами, неповторним соціально-правовим феноменом.

Ключові слова: соціальна роль, охорона правосуддя, адміністративне право, судова влада, органи державної влади, судочинство, Конституція, соціаль-

ний конфлікт, правові механізми, суспільне життя, суспільство, адміністративно-правові засоби.

Summary

Khominich S. V. Social role of justice protection in administrative law. – Article.

The article reveals the social role of justice in administrative law. It has been established that the judiciary is identified not only with the functioning of the system of public authorities, whose activities are aimed at the administration of justice, but also with deep historical processes and objective social reality. The social understanding of the judiciary has been clarified, which represents a much wider and more diverse range in comparison with its state-legal interpretation and represents one of the most important components of the whole system of social power. The social and legal nature of the judiciary, which has a dualistic character, is revealed, because on the one hand the judiciary is a kind of state power, the need to respect and ensure its protection is defined at the highest constitutional level, and on the other - as a social institution resolution of social conflicts through legal mechanisms. It is proved that the judiciary acts as a fundamental basis and multifaceted legal phenomenon of public life. The essence of justice is clarified, which is manifested in the exercise of judicial power of direct influence not only on individuals but also on society as a whole, which makes it a unique socio-legal phenomenon. Emphasis is placed on the need to develop new approaches to ensuring the protection of the judiciary by administrative means, determined by the specific historical situation, the specifics of the legal and political regime established in the state, as well as the state of public, professional, group and individual legal awareness. It is established that the judiciary acts as a fundamental basis and multifaceted legal phenomenon of public life. Its uniqueness and social content lie in the direct impact not only on individuals but also on society as a whole, which makes the judiciary, aimed at resolving social conflicts by legal means, a unique socio-legal phenomenon.

Key words: social role, protection of justice, administrative law, judiciary, public authorities, judicial proceedings, Constitution, social conflict, legal mechanisms, public life, society, administrative and legal means.